

se je zgodilo na Francoskem, da ubeží na umu bolan človek iz zavoda Clermontskega. Kmetovalci, ki ga ugledajo na polji, začno ga dražiti in ko ga dohité, pobijejo ga s kolí. V necem drugem mestu — bilo je nekaj let poprej — ubeží umobolni strežajem, spleza na streho ter od tod na množico, ki ga zija, meče kamenje. Zatorej gosposka ukaže strélcem, naj ga ustrelé. In nikjer ni bilo čuti, da bi bila gosposka ali da bi bili óni kmetje pozvani na odgovor zavoljo tacega ravnanja.

Čeravno v lepi naši Kranjski ni tako hudó, vendar — le priznajmo, da se tudi pri nas proti ubozim umobolnim ljudem mnogo, mnogo grešéva. Umobolni človek ima za nezvedenca nekaj skrivnostno-nenavadnega, tujega, groznega, kar ga razločuje od vseh družih bolnikov, četudi razum priznava, da je i pohabljeni um le telesna bolezen, kakor kaka druga.

Morda se ta žalostna izjema pri umobolnih ljudeh utemeljuje s tem, ker imajo prikazi na teh bolnikih za nezvedence nekaj neumljivega, skrivnostnemu bitju jednakega, česar ni móči razumeti. Česar pa ne umemo, kar je ugankam podobno, vzbuja nam neko skrivnostno grozo.

Če se mi posreči, velik del prikazov, ki jih nahajamo pri umobolnih ljudeh, razjasniti in približati razumu, morem gojiti tudi nado, da se zmanjša óni predsodek, ki je ubogemu umobolnemu človeku na svetu povsod na poti ter mu provzročuje táko težko trpljenje.

Kaj pa je bolezen uma?

Kdo ni imel v življenji že ure ali dneva, ko se mu nobena stvar ne posreči, ko ga vsaka reč razsrđi, vsaka muha ujezí, da napósled obupa nad svetom in nad samim seboj? Če narastó iz tacih dnij tedni in meseci, če postane človeku duša tako potrta, da se odteza občevanju z družimi ljudmi, če dospé obupnost tako daleč, da se ima sam za nepotrebno stvar na svetu in če mu take tožne misli celó kratijo spanje, imamo že pred seboj podobo tožnega melanholika.

Toliko moremo iz prikazov, nam samim znanih, umeti dušno stanje tožnega, ki se pa prilično še nahajajo na fizijološkem stališči. Moment pa, ki je nam zdravim srečnikom prihranjen, je ta, da z nesrečnikom ne moremo imeti enakih čustev. To je dušna bolest, silna bridkost srca, ki se ne dá niti izraziti, niti popisati. To je najstrašnejši občutek. Bolniki, ko ozdravijo, spominjajo se ga tudi le z grozo, a nimajo izrazov, da bi óno dušno stanje mogli popisati. Taka srčna bridkost sili melanholika do samomora, ona ga zapelje, da konča življenje svojih ljubljencev, ker jih hoče obvarovati grozne svoje usode.

Ako taka toga traja dlje in ako ni vedno jednako huda, temveč časih nekoliko odjenja, jame nesrečnik tožiti samega sebe. Bolnik se obdolžuje sam zlobnosti, brezvernosti, nenravnosti. Tožbe se mnogokrat nakopičijo v stalne domišljije in zmote ter imajo vedno isti značaj, da preti bolniku kaka nesreča, katera ga zadene v kazen zaradi njegove zlobnosti. To gorjé, misli bolnik, more priti neposredno od Boga, od usode, pa je tudi lahko odločeno s pomočjo človeške pravičnosti, v kazen za razna hudodelstva, katerih se bolnik obdolžuje. Bolnik si domišljuje, da ga preganja sodišče. Vendar pa to niso takozvane domišljije preganjanja ali zatiranja, za kakeršne jih mnogi zmatrajo; te značijo blaznost in imajo vedno značaj krivice, pečat nezakonitega preganjanja, v tem ko melanholik pričakuje kazen kot pravično pokoro za dozdevno krivdo.

Take tožbe melanholika morajo se umeti kot poskusi, s katerimi si moremo razlágati neobsežno bridkost, pa ne kot posledek premišljene preudarjenosti, ampak kot posledek neke notranje sile, kateri se mora umekniti zavednost. Tudi za te vrste bolezni imamo zdravi ljudje analogon, ki nam pomaga razumeti bolnika. Komu se še ni pripetilo v spanji, kakor bi mu ležale skale na srci? Iz čustev telesne bojazni, katere provzročuje slaba prebava ali nerodna léža v postelji, nastajajo fantastične sanje, ki nam to bojazen logično razlagajo, pa naša zavest ali naš preudarek nima pri tem ničesar opraviti.

Taka melanholija se le polagoma presuče v zdravje in hvala Bogú, da se navadno izide srečno; v redkejših slučajih more pa tudi ostati stalna in trpinčiti nesrečnika do konca življenja.

Največkrat vendar bolezen ne dospè do popisanih hudih prikazov, ampak že prej se tožnost prevrže ravno v neko nasprotno razburjeno veselost. Kakor je takšen prevrat sam po sebi umljiv in znan zvedenemu zdravniku, tako neumljiv je okolici bolnikovi. Včeraj še tako v žalost vtopljen in danes tako radosten! Veselí nas, da se je bolezen tako srečno obrnila, in majemo z glavo, ko nam svetuje zdravnik, naj brž vse pripravimo, da se brez odloga bolnik odpravi v kakov zavod. A kmalu spoznamo, da je bil svèt zdravnikov upravičen. Veselost se izpremení v razburjenost, bolnik ima opraviti noč in dan, ogovorom odgovarja srdito, oporekanje ga silno jezí in ako se bolnik ne izročí o pravem času strokovnjaški oskrbi, ne preostaja nam nič drugega, nego krotiti bolnika ter s tem iz veselo-vznemirjenega napraviti ljutega, besnega.

Ne morem dosti ponavljati: besni od narave ni hudoben ali nevaren človek, kakor tudi tisti nima taciš svojstev, kogar opijani alkohol.

Stavek, s katerim je v mojem času učna knjiga tretješolce uvajala v grščino: »Pijanost, mala blaznost«, ima popolno notranjo vrednost: znamenja bolestne psihične razburjenosti nam je najlože opazovati pri pijancih po gostilnah. Kakor bolestna razdražljivost možganov, tako tudi alkohol razveže jezik: zgovornost, ki dospè do ubežnosti idej, izraža se iz začetka v renomiranji, potem se prevrže v pričkanje in psovanje; ta razdražljivost pri pijanem ni drugačna, nego pri razburjenem umobolnem človeku. A pojdemo za upijanjeno družbo iz gostilne na ulice; nam li pride na misel, da bi glasno njih petje, s katerim se v resnici moti mirni meščan, imeli za hudobnost, ali pa za ljutost čustva, ki ga v resnici na malo prizanesljiv način izražajo nad napisi in svetilnicami po ulicah?

Ravno tako malo zlobnosti in ljutosti nahajamo v klasični besnosti, če nam tudi bolnik s petjem, vpitjem, razbijanjem moti mirne noči ali pa nam s pobijanjem posode in stekla dela škodo.

Razburjenega bolnika storimo sami besnega, ako ga hočemo s silo ukrotiti, in kar sedaj storí v taki umetno napravljeni besnosti, moramo si vpisati na svoj račun. Navaden človek, ki je videl bolnika prihajajočega v zavod in glasno kričečega, okoli sebe grizočega, z zvezanimi rokami in nogamina vso moč okoli sujočega, pač ne more umeti te čudovite izpremembe, ko pol ure pozneje vidi ležati istega bolnika mirnega v postelji, bodisi da je že zaspal, da se opoči od prebitih težav, ali pa da si ogleduje s povešenimi očmi rane, ki so mu jih ujédle brezozirne vrvíce v kožo. Vsiljuje se nam vprašanje: »Od kod to čudo?« Odgovor je legák. Čudo izvira od tod, ker smo ravnali previdno in človeško z bolnikom. Odvzeli smo mu vrvíce, skopali ga, preoblekli in déli v posteljo in tu sedaj leží, morda nekaj časa še osupel, kaj se je ž njim godilo. Pozneje bode zopet jel čenčati, peti, morda prilično skoči s postelje ter začne plesati po sobi, vendar gre sam zopet nazaj, ali se dá tja peljati brez sile. Dalje nam je skrbeti za dobro hrano, za spanje, za zdravila in če slučaj ni kompliciran, če je navadna besnost, obrne se v največ slučajih kmalu na bolje in napósled se bolniku povrne zdravje.

Prej smo preišljevali prikazni pijanosti, preskočili smo pa vrsto bistvenih simptomov, namreč telesne, ki se kmalu opazijo pri energičnejšem vplivu alkohola. Najprej se začne ustavljati govor, pijanec jeclja posamezne zloge, potem blebetá nerazumno; vrhu tega se mu trese roka in kar je pri vsaki večji pijanosti posebno karakteristično, hoja mu je negotova, in to okornost provzročajo noge, katerih ne

more premikati, kakor bi jih rad, pozneje pa pijanec tudi čuti, kakor bi se mu vrtelo v glavi:

Če se vplivu alkoholovega strupa kmalu ne stori konec, vzviša se taka omótica do nezavednosti in napósled do nezavesti. Popolnoma pijan človek se ne zaveda ničesar več, končno nezaveden brez pomoči obleži, povse pohabljen, ne redko mehanično z zobmi škripaje zijá topo pred sé.

Če nahajamo pri besniku poleg psihičnih začetnih simptomov pijanosti, tudi znamenja telesne slabosti, če jezik na lãhko zastaja, če se začenjajo tresti tudi roke, kar se najjasneje izraža v izpremenjeni pisavi, tedaj so to usodepolna znamenja. Če bi pri tem rasel še samočut do neizmernega, če se bolnik čuti srečnega brez konca in kraja in če to bolniku rodi domišljije vzvišenosti, n. pr., da si bolnik domišlja biti knez, kralj, cesar in napósled Bog, da, celó nadbog, in si pri vsem tem še domišlja, da ima sto tisoč, ali cele milijone ali milijarde imenja, tedaj imamo podobo óne grozne bolezni, ki za znamenjuje denãšnji čas sopara in elektrike z neugasnim svojim hlepenjem po sreči in zlatu: napredujočo hromóto blaznikovo, ali kakor jo zove ljudstvo: o m e h ç a v a n j e m o ž g a n o v.

Po telesnem ali duševnem prenaporu provzročena, zadene ta bolezen kakor strela z jasnega pohlepnege lovca, ki loví srečo, in trešči njega ob tla ter uniči neredko tudi zaradi vzvišenih domišljij in kolosalnih spekulacij, svoje in tuje imetje. Nade, da bi se ozdravila ta bolezen, nikakor ni, četudi se časih zdí, da se je ustavila, vendarle je to le navidezno; večkrat se povrne v podobi mrtvouda ter uniči in razdrè duh in teló, povse podobno prej omenjeni sliki hude pijanosti, dokler ji napósled prej ali slej v teku petih let smrt ne naredí konca. V tolažbo pa pustí bolniku čustvo sreče, s katerim se je bolezen pričela, do konca, še v smrtnem bóji nas blaznik zagotavlja, kako se dobro počuti, in poslednje jecljane besede so mu izraz nepopisne zadovoljnosti.

Čisto popolna besnost se pa redkokrat konča s smrtjo; le v ónih slučajihi popolna besnost traja do smrti, kadar je notranji nemir tako silen, da bolniku na noben naçin, tudi le za kratek čas ne dá pokoja, ker mu divji nagon vednega gibanja celó za uživanje jedí in pijaçe ne pustí minute časa ter se v pravem pomenu besede bolnik upéha do smrti. To so sluçaji, ki se pri taki moçni vznemirjenosti odlikujejo s tem, da je zavest popolnoma preminila. Pri teh bolnikih pa besnost hiponia vzbruhne in kmalu dospè do popisanega vrhunca.

Ako navadna besnost ne preide v zdravje, zapušča duševno slabost s splošno zmedenostjo, ki polagoma konča z duševno smrtjo, takozvano terminalno topostjo.

Pa tudi ozdraveli ni vedno gotov, da bi se mu bolezen v krajšem ali daljšem času ne ponovila, četudi óno med svetom mnogo razširjeno mnenje ni povse upravičeno, da je tisti, ki je bil duševno bolan, a ozdravel, vedno v nevarnosti, da prej ali slej zopet ne obolí. Najnevarnejši v tem oziru so óni, ki so po rojstvu obteženi in v kojih družinah so se že prej nahajali slučajji pohabljenega uma ali bolnih živcev.

Táko ponavljanje se pa ne sme zamenjavati s perijodično pohabljenostjo uma, ko se po določenih odnehljajih bolezen zopet znova povrača. Največ napoveduje napad besnosti neka tožnost, redkeje kombinacija resne melanholiije in besnosti, najredkeje osamljeni napadi melanholiije.

Da se utrdi nedvojbená dijagnoza, mora se opazovati več posameznih napadov, vendar se značaj perijodične besnosti ne razločuje bistveno od pristo-tipične pohabljenosti uma. V obeh slučajjih je razpoloženje bolnikovo povišano, vendar si prosta psihična razburjenost išče duška s petjem, plesanjem, skakanjem, z vednim gibanjem, zmeraj pa na bolj neškodljiv način; perijodično razburjeni bolnik pa povišano svojo razpoloženost in dozdevno duševno prednost dá čutiti okolici, renomira s svojo močjo, s stanom, z znanostmi, draži sobolnike, hujska jih zoper strežaje, sumniči jih ter ima v svojem bitji vedno na videz kaj zlobnega. V nasprotji drugim razburjencem, ki le zato, ker jih to veseli, pobijajo stekla pri ókni, ima za vsak napačen čin po tisoč vzrokov, da se opraviči. Pravi namreč, da razbija ókna zato, da spušča zrak noter, trga posteljno perilo, ker nima žepnega robca in če juho vrže za strežajem, zgodi se le zato, ker mu ni bila dosti slana.

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila.

I.

- V. Brandl a) *Život Pavla Jos. Šafařika. V Brně 1887, 8°, 141,*
 b) *Život Karla Faromíra Erbena. V Brně 1887, 8°, 97.*

Ko je izdal pred štirimí leti g. Brandl véren životopis Dobrovskega, smeli smo pričakovati, da pride za njim v kratkem tudi životopis vélikega řeškega slavista Šafařika v jedni celoti, kajti podal ga je bil že l. 1881.

Kaj imenujemo bolezen uma?

Spisal dr. Karl vitez Bleiweis-Trsteniški.

(Dalje.)

Ker se vzvišeni čut izraža pogosto v začetku napada v luksuri-
joznem nakupovanji in v zapravljenosti, ki mnogo preseza
imetje bolnikovo, in ker so tudi pri perijodični besnosti kakor
pri omehčanju možganov največ punčice krčevito skrčene, mogla bi se
bolezen v začetku zameniti z začetnim omehčanjem možganov. Po-
zneje pa, če izostanejo vsakojaki prikazi hromote in če prevladajo
popisani simptomi tako zvane »folie raisonnante«, je bolezen lahko
razločevati.

Pri perijodični pohabljenosti uma se vzdržuje besnost na-
vadno več ali menj časa — po več mesecev — na popisani visočini,
a prilično se vleče kake dni ali tedne delj, tako da je zavest bolj
skaljena videti, besnost se izgublja večkrat počasi, semtertja pa tudi
precèj naglo ter napravi prostor neki pobitosti, katera izhaja iz telesne
slabosti in temnega zavedanja ónih neumnostij, katere je bolnik storil
med napadom. Potem postane stanje bolnikovo bolj normalno in do-
tičnik more sedaj več ali menj časa — po več mesecev ali let —
živeti svojemu poklicu, dokler ga nov, poprejšnjemu po vsem podoben
napad ne privede zopet v zavod. Tako se vrtí v kolobarji, le z raz-
ločkom, da so v največ slučajih zdravi časi krajši in menj prosti, ker
tudi te kalí neka duševna slabost, takó da pozneje ni svetovati, da bi
bolnika izpustili iz zavoda.

Le v redkih slučajih so napadi, ki so nesrečniku pokvarili mla-
dost in moška leta, poznejši čas slabejši in redkejši ter more precèj
mirno preživeti stara leta, sicer res da na troške duševne živahnosti.

V jednacem krogu se giblje tudi tako zvana ciklična pohab-
ljenost uma, pri kateri se v pravilnih izpremembah vrsté melanholija,
besnost in mir, vendar zadnji največ le malo časa. Največ tudi zdravi
čas ni prost, ker pozorno opazovanje kaže vedno še ostanke vzbur-
jenosti ali pa že sledove tožnosti, ki se hoče ponoviti. Posamezni na-
padi so krajši, pa tudi resnejši, nego pri perijodični besnosti. Napad
vzburjenosti se odlikuje s tem, da je po vsem nasproten priprosti
besnosti in da se apetit med razburjenostjo jako pomnoži; posledica tega
je očitvidno vzvišanje telesne teže.

Med tem pa, ko nahajamo težje slučaje ciklične blaznosti v blaz-
nicah, imamo ložje slučaje pogosto zunaj med svetom. Obstati moramo,

da je mnogo ljudi, pri katerih vidimo lahko nestalno razpoloženje, da so potrti in se jim nič ne ljubi, kar se dostikrat ne dá razlagati, časih pa so bolj živahni, delavnost je pomnožena in splošna vršitev mislij olajšana. Take slučaje imamo še zmeraj za duševno normalne. Kadar so pa nestalnosti tacih slučajev močnejše in očitnejše, tedaj je to karakteristično, da vprašajo zdravnika le zaradi napadov otožnosti, ker se óni časi povišanega razpoloženja sorodnikom zdé povse normalni in znamenje zdrave moči.

Zgodilo se mi je namreč v praksi, da nisem mogel prepričati očeta necega tako bolnega mladega moža tudi o nepravilnosti ali abnormiteti tako zvanih zdravih časov. Priznal mi je, da se mora zaradi melanholičnih napadov kaj resnega ukreniti in domenila sva se, da sina odvedemo v javni zavod za ozdravljenje živcev. Nekaj časa nisem nič več čul o tem slučaju, dokler se prilično ne namerim na očeta, ki mi nekako v zadregi razodene, da so se bili premislili, da bolnik je odšel v Italijo ter se je tam toliko izboljšal, da se je zadnji čas tam celó zaročil. Brez dvojbe v začetku vzburjenosti! Vendar pa se je slučaj izšel dobro. Sin je srečno oženjen in, kolikor sem o njem zvedel, do zdaj se dobro počuti.

Splošno pa težki slučaji perijodične blaznosti dajó malo upanja ozdravljenju, kajti posamezni napad mine, pa le, da se prej ali slej zopet ponovi. Prej omenjeni slučaji, v katerih se v višji starosti doseže relativno ozdravljenje, so jako redki.

Zatorej se pa ciklična blaznost ne sme zamenjati z neko drugo, ki se more tudi perijodično povračati, ki pa podaja mnogo ugodnejše rezultate.

Da si pa te slučaje lože raztolmačimo, moramo seči po neki nervozni prikazni, o koji se je pred kratkim mnogo govorilo, in s katero se še zdaj pečajo strokovnjaki ter jo preiskujejo. To so prikazni namreč prej tako zvanega živalskega magnetizma, ali kakor ga sedanji čas z učenjaškim imenom zovemo: hipnotizma.

Pripravne in za to sposobne osebe je možno z nekimi procedurami, če jih pustimo gledati svetle stvari, ali če jih metodično gladimo, pripraviti v spanju jednako stanje. Zdi se jim, da izgube svojo voljo, tako da vzdržé, kakor kipi, najokornejše léže, koje jim dajo drugi. Ako v hipnotizovanega pihneš, prebudi se iz spanja in vrne se mu zavest.

Kar se tukaj zvršuje prostovoljno in mimogredé pri zdravih osebah, — tako otrpelost nahajamo pri velikem številu posebno mladostnih umobolnih obojega spola. Začetek te bolezni se v ničemer ne

razločuje od proste pohabljenosti uma, tudi ta se začinja z otožnostjo, ki se polagoma množi. Pa že besnost, ki prihaja za njo, ima bistveno drugačen značaj, kakor katerokoli do sedaj popisano stanje razburjenosti. Pri tej ni nič vesele radosti, kakor pri besnosti, nič prenagljenih, visokostnih domišljevanj, kakor pri paralitičnih bolnikih, tudi ni intrigantnega renomiranja, kakor pri perijodičnih slučajih. Glavna poteza, ki se vleče pri katatoniji, kakor se zove ta bolezen, ki jo obravnavamo, je patos. Sicer jo zakriva v težavnih slučajih ravno taka karakteristična nejasnost; kedar pa ta meglenost premine, prikaže se nam podoba patetično razburjenega. Če je razpoloženje verskega značaja, predstavlja bolnik pridigarja v puščavi, v drugih slučajih ima pa vse dejanje nekaj prenapetega, presiljenega, kakor pri gledališkem igralci, vedno je pa razpoloženje patetično-vzvišeno. Sicer se pa tak patos na zunaj še pomnoži s čudno robotim in neobtesanim gibanjem in postavljanjem, kar znači to bolezen. Kakor se prikaže pri navadni besnosti nagib vednega premikanja, pri perijodični pa nagib, kakor da bi hotel nalašč škodo delati ali nagajati, takó nahajamo pri katatoniji popolno neutemeljen in božjasti podoben, krčevit nagib premikanja. Bolnik tolče z rokami, bije z nogami, v težkih slučajih se vrti in valja z vsem životom, med tem pa vpije ali glasno deklamuje, vedno pa ponavlja iste besede, ali pa jednako doneče, brez misli nakopičene besede ali zloge. V takem stanju ne vé prav nič o sebi, agira in se véde, kakor v spanji, ter se ne méni za okolico, tako da ga je tudi težko prisiliti, da bi se do dobrega najedel.

Ta vzburjenost traja delj ali menj časa in se neposredno umakne hipnotizmu jednakemu stanju, otrpelosti. Bolnik leži zdajci trd in brez glasu v postelji. Oči, na pol zaprte, imajo močno razširjene punčice. Če ga vzdignemo, moremo ga obleči, kakor otroka. Obstoji, kamor ga postavimo, z nagneno glavo, z visečimi rokami, pa ne zaspano, temveč kakor kaka narejena punčika, ki ohrani ležo, kakeršno ji damo. Bolnik vstraja dolgo časa, skoraj neodvisen od zakona teže, veliko delj, nego bi mogli vzdržati mi, ko bi napeli vso energijo. Če ga postavimo, sprejme rad podobo egiptovskega Memnovega stebra, noge pravokotno sklonjene, roke vpreko života in stegen. Sam ne prične nobenega opravila, je nepremičen, ne govori ničesar, v tej tako zvani voščeni odrevenelosti se pa navadno pusti pitati, kakor otrok, ter se poskusom ne ustavlja posebno energično. V težjih slučajih pa iz voščene postane — krčna otrpelost. Takrat udje ne ubogajo drug drugemu, temveč se ustavijo vsaki izpremambi in skočijo kakor na vzmetih (peresih) v stari položaj, če jih izpustiš. Tedaj se

tudi pitanju veliko bolj energično brani, da se mu vsili komaj naj potrebnjše hrane.

Najvažneje pa je vedeti, da more bolnik v taki nepremakljivosti kar hipoma in neposredno zvršiti silna dejanja na hišnem orodji, kakor tudi na okolici in zoper samega sebe. Taki napadi so velike silnosti in store take bolnike jako nevarne sebi, kakor drugim; samomori in velika poškodovanja niso redki.

Tako trpljenje pa neha na različen način. V najtežjih slučajih preide otrpelost direktno v neozdravljivo terminalno topost. Otrpelost udov se polagoma razpusti, udje sami pa ohranijo še svojo ležo in bolnik ostane še v tem stanji slabosti ravno tako bebast ter se ne briga za nič.

V drugih slučajih postanejo bolniki bolj gibčni, vendar ostane tista čudna zarobljena odurnost v njihovem bitji, — vrne se pa patos, ki je označeval razburjenost. Pokaže se zopet ravno takó, če tudi sedaj zmreneje, nagib do premikanja in sicer takó, da se premikanje ponavlja ritmično. Taki bolniki hodijo po ves dan, ter dan na dan, podobno levom v zverinjaku, vedno ista pota, ter se obračajo na istem kraji na pèti, tako da po leti na vrtu, po zimi po hodniku popolnoma ugladijo pot. Povrne se ravno tako iz razburjenosti nagib do ponavljanja vedno istega govoričenja, pa zdaj ne več po svojem nagibu, ampak le na vprašanja. Tako je odgovarjal skozi nekaj časa tak bolnik na vsako vprašanje vedno z zaključkom: »Delj časa sem menj jedel, da bom pozneje, ko bom bolj jedel, mogel tudi bolj delati.« Tudi taki slučaji niso ozdravljivi, ampak bolniki pomrjo sčasom za plučnimi boleznimi.

Velik del katatonov pa, posebno onih, pri katerih otrpelost ni dosegla onega krčevitega značaja, ampak je ostala pri voščeni pregiblivosti, sčasoma še ozdravi; počasi se zopet obudé, vedó pa malo, kaj so doživeli med otrpelostjo, ter si priboré tudi redko kedaj čisto jasnost o bolezni. Iz otrpelosti se vleče večkrat krčevita napetost jedne ali druge vrste živcev še v daljno okrevanje. Tako je obdržalo mlado dekle, ko je že sicer dobro ozdravelo ter imelo biti izpuščeno, na obeh rokah zadnje tri prste krčevito v dlan upognene in čudno se je videlo, ko je le s palci in kazalci delalo ročna dela. Taki bolniki ostanejo pri vsem tem zdravi in morejo tudi ostati zdravi.

More se pa prej ali slej tudi ponoviti taka pohabljenost uma; more se tudi zopet znova ali ozdraviti ali pa pod neugodnimi pogoji izpremeniti se v neozdravljivo. Delj se more bolezen ponavljati popolnoma kakor perijodična pohabljenost uma, ali le z razburjenostjo in relativno dobrim zdravjem, ali pa kakor ciklična forma z razburjenostjo, otrpe-

lostjo in mirnimi prenehljaji. Posamezni napadi se ponavljajo, pa upanje do ozdravljenja v posameznih slučajih ni tako neugodno, kakor pri navadni perijodični formi brez otrpelosti. Tudi po večkratnih napadih morejo taki bolniki ozdraveti popolnoma.

S katatonijo zapuščamo one v širjem zmyslu ozdravljive bolezni, ki v teku ozdravenja podajajo raznovrstne podobe, da prehajamo k bolj stalnim, polagoma rastočim boleznim. (Konec prihodnjič.)

Nova železnica.

Humoreska.

Spisala Janko Kersnik in Janko Rahnè.

Bolj žalostnega in bolj dolgočasnega gnezda ni kmalu, kakor je slovensko-nemški tržič Srobotišče. Če je resnica, da je svet kje z deskami zaplankan, tam doli je gotovo. Sicer ni v hribih, pa na ravnem tudi ne. Obdajajo ga dolgočasni griči in holmi, obrasteni s prékljastim fižolom in rumeno koruzo, v ozadji pa jih krožijo nizki bukovi in gabrovi gozdi. Tudi cesti, katera se vije med tem gričevjem proti trgu in dalje proti deželni meji, vidi se, da je niso gradili Rimljani. Železno cesto imajo sicer že davno; saj so že od nekdanj volili svojega poslanca v deželni zbor le pod tem pogojem, da jim izvojuje železno cesto. In njih prošnje in nade niso bile zastonj. Dobili so jo pred nekoliko leti, toda nič kaj niso zadovoljni z njo: ker je še vedno le na popirji. Njenega zdelovanja pričakujejo, kakor judje novega Mesije, kakor otroci sv. Miklavža. Kadar o železnici govoré, razvnamejo se in oživé v družbi staremu lovcu jednako, kadar se o čudnih lovskih dogodkih in pripetljajih — laže.

A kakor ima vsaka stvar dve strani, ali kakor Ribničan pravi: »Anu je — anu náj«, tako ima tudi ta železnica svoje pristaše in svoje nasprotnike, ki časih prav trdo trčijo vkup; a zadnji so vendar v silni manjini, zato pa tembolj zviti in zavratni. Toda o tem pozneje.

I.

Jedno posebnost ima trg Srobotišče, ki tiči sicer v tem, da nekaj nima: namreč uradov. Razven županstva, fare in pošte ni nobenega javnega urada v dokaj velikem trgu in črke: »c. kr.« stojé poleg dvo-glavnega orla jedino še nad zalogo tobaka, s katero je združena tudi loterija. Vsi uradi so nastanjeni v dobro uro oddaljenem vclikanskem

Dinko Zlatarić Sofoklejevo »Elektro« (1597), Miho Bunić Babulinović »Jokasto« (morebiti slobodno po Evripidovi tragediji Φοινίσσι) in Gjono Palmotić že omenjenega Sofoklejevega »Edipa«.

Bolj je zastopana komedija. To so gojili posebno: Nikola Nalješković (pr. 1587) zloživši tri komedije iz pastirskega in štiri iz domačega življenja, Maroje Držić (ok. 1551) napisavši: »Tireno« nekak pastirski igrokaz šaljiv, »Pripovist, kako se Venere božica užeže u ljubav lipoga Adona«, in »Novelo od Stanca«, pa še osem raznih komedij v prozi, Petar Kanavelić (pr. 1690) pa med ostalimi komedijo »Andro Stitikeca« v ljudskem narečju dobrovniškem, kjer podaje živo sliko tedanjih dobrovniških plemičev, naposled Ante Sašić in Luka Antica (pr. 1688) v Dobrovniku, a njihini dotični spisi so zvečine propali. V prešlem, XVIII. stoletju pa je tudi izvirne komedije povse nestalo. Vredni so vendar spomina prevodi, katere sta v Dobrovniku po svoje prenavrejala Joso Betondić (um. 1764) in Marin Tudisić; zlasti poslednji je »vse svoje sile stavil na to, da povzdigne že zelo oslABLJENO národno kazališče, ali vse zaman; kajti po njegovi smrti sta hrvatska Melpomene in Talija povse umolknila.«

(Konec prihodnjč.)

Kaj imenujemo bolezen uma?

Spisal dr. Karl vitez Bleiweis-Trsteniški.

(Konec.)

Kaj storimo, če se udarimo na komolec, t. j. če razzdražimo skupino živcev, ki leži na površji komolca in preskrbuje mazinec? Drgnemo si kraj, kjer nas boli, mazinec namreč, ker čutimo, da nas neprijetno skeli. Udamo se pa s tem pri zdravem razumu in čisti zavesti neki zmoti, varajo nas namreč čuti. Po zakonih fizijologije mora živec vsak vtisek, ki ga zadene v teku, lokalizovati na poslednji organ, njegova krivda pa ni, da prenese na komolec prejeti udarec na poslednji organ, na mazinec namreč; — pa ne smeli bi se dati od njega preslepiti, in če smo prisiljeni na bolečino reagirati, ne smeli bi si drgniti mazinca, ampak komolec, ker komolec se je bil udaril!

Mislimo si pa sedaj, da se ne rani ali ne vznemiri kak živec, ki se lahko nadzoruje, ampak komplikovani potje živcev. Rezultat je isti,

tudi tukaj odgovarja razdraženi živec, kakor poslednjemu organu, očesni živec s prikaznimi svetlobe in vida — da se pri udarci na oko prikažejo iskre, je občno znano — ušesni živec z občutki zvoka in posluha. Čim dalje od poslednjega organa se obudi čut, tem bolj so komplikovane prikazni, ki jih vzbuja, tako da se več ne čutijo iskre in ropot, ampak se vidijo podobe in slišijo besede, nastopijo strahovi in glasovi. Kako se godi vse to, tega véda še ni razjasnila, da se pa nahaja pogostoma, o tem se moremo prepričati v katerikoli blaznici.

Ako preudarimo, kake veljave za našo zavest je to, kar vidimo s svojimi očmi, ali slišimo s svojimi ušesi, tedaj moremo preceniti, kako se godi tistim nesrečnim, katere čuti slepé, da niso zmožni razločiti resnice od dozdevnosti.

Če tedaj prevara čutov ne nastopi v divjem tiru, kakor prilično pri besnosti ali tudi pri deliriji vročnice, ampak če se priplazi počasi, preplaši se v začetku napadeni, ker si ne more razložiti novih prikaznij; trudi se, da bi se jih iznebil, da bi jih prevladal. To se mu pa ne posreči. Tedaj se ga polasti bojazen pred takimi neznanimi rečmi, odteguje se družbi, postane nezaupljiv proti vsemu svetu. Na ulici čuje mimogredoče njemu zabavljati, sliši, da se mu posmehujejo, sliši, da ga dolže rečij, ki jih nima na vesti. Tedaj nastopijo tudi v obsegu občnih čutil senzacije, ki se po vsem ločijo od družih občutkov in si jih zarad tega ne more razvozljati bolnik. Če sta sluh in ukus tudi udeležena, potem ukušajo in duhajo bolniki neprijetne stvari. Jed ima ukus po kovinah, diši pa po mrtvacih in gnilih stvaréh. Da je globoka pobitost (potlačenost, depresija) duha prva posledica tako oslepelih čutov, ki se počasi priplazijo, razume se ob sebi. Bolni napravljajo v začetku boleznii po vsem vtisek melanholičnega, le da je pri njih otožnost sekundarna, pri pravi melanholiji je pa ta sama prvotna, iz koje se razvijajo stalne domišljije in zmote, kot mehanični nasledki poskušane razmotrenja.

Razume se pa samo ob sebi, da tudi halucinacije blaznim, kakor hočemo take nesrečnike imenovati, ne smejo ostati mrtvo gradivo v spominu, temveč morajo se po svoje vedno dalje predelavati, in sicer v stalne domišljije in zmote. Glasov, koje slišijo in katerih sedaj dolže memogredoče ali najbližnje domačine, ne morejo si drugače tolmačiti nego obrekovanje, senzacije prihajajo po vplivu tega ali onega vzroka, neprijeten ukus ali duh jedi prihaja od tod, ker menijo, da so dotični primešali družih rečij, ki imajo namen, ali otrovati direktno bolnega ali pa mu vsaj pristuditi jedi.

Iz vsega tega se razvije logično domišljija zatiranja. Bolnik se meni žrtev vsestransko krivičnega obdolženja, prikrajševanja, preganjanja.

Najprej se mu je braniti zoper natolcevanje, zagotavljati mora svojo nedolžnost ter boriti se s pretečimi silami. Pričujočega opazovalca, ki ne more niti pomagati, niti svetovati, silno gane in pretrese, ko mora gledati brezvspešni boj blaznega z zaslepelimi čuti ter stalnimi domišljijami in zmotami, iz česar postane boj do obupnosti, če prilično napadejo bolnika halucinacije z vso silo; tako n. pr. se spominjam slučaja, da sem bil pozvan k mladi dami, ki je glasno kričé okoli letala, ker je imela strašni občutek, kakor da bi ji sedel ptič v možganih, ki s peroti bije in kljuje s kljunom po možganih. Da se umemo, dama ni rekla, da ji sedi v resnici ptič v glavi, ampak le, da ima tak občutek, ki jo trpinči. V takem bojnem stanu se trudi še zdravi ostanek duha, da bi odstranil in premagal, kar je tujega in bolnega.

Mislimo si, da plavé led. Nekdo pa skuša doseči breg ter skače in leti od plošče do plošče, pa si ne more pridobiti tudi stopinje ne, ker drví tok reke vedno hitreje, nego njegove noge. Temu podoben je bolnik. Boj traje najmenj jedno do dve leti, konča pa za bojevalca pogubno. Pogostoma pa nastopi nagla izpremembra pri bolniku; tisti, ki je še včeraj z žugajočim obličjem protivil se mukam, katere mora prebiti, smehlja se danes prekanjeno ter zaupljivo miga, da vé sedaj vse, ali da si je vso reč razjasnil. Popustil je boj s ploščami, ki so ga drvile, uravnal se je na njih in pelje se ž njimi brezvoljen po reki in je prepričan, da mirno stoji, da se pa vrti ves svet okoli njega, kakor leteči bregovi, pokorni njegovemu migljaju. Njegovo stališče stalnim domišljijam in zmotam nasproti, postalo je drugo, in ko se je premeknilo to stališče, postal je iz prvotno blaznega sekundarno zmešan!

Še vedno ga preganjajo, pa sedaj vé, zakaj, zato namreč, ker je n. pr. visocega rodú, knezov, kraljev sin, katerega so zamenjali v mladosti. Misli, da ga preganjajo vsi, ki so bili prikrajšani po njegovih pravicah, toda ker so mogočni, vplivni, pomaga jim policija, sodišče ali tudi duhovniki in časopisi.

Vendar je gotov, da naposled le zmaga! Bolnik uredi prevaro čutov ter stalne domišljije večkrat v grandiozen sestav zmot, ki je jednak pajčevinam, kojih niti segajo od jednega kraja sveta do drugega, med tem ko v sredini tako umetno napredene pajčevine sedi on sam, bolnik, h kateremu se stekajo vse tisočere niti.

Ako sliši sedaj glasove, vé od kod prihajajo; ali so skrivni telefoni v stenah, ki mu posredujejo občevanje s svetom, ali pa so trobila, ki vodijo pod zemljo od jednega kraja do drugega. Prevaro kožnih čutov pripisujejo dan danes navadno električnemu in galvaničnemu vplivu, med tem ko so v prejšnjem času to nalogo imeli co pernice in coperniki.

Karakteristično je, da tudi po blaznicah svet ne ostane zabit s plankami in da posebno taki bolniki, zmešani, v besede znanstvenem pomenu, ne pusté v nemar nobene nove iznajdbe, nobenega napredka ved, ampak vse jim služi v razmotrenje zaslepelih čutov.

Navadno pa je, da pogrešajo za marsikateri dogodek v notranjem življenji, če tudi porabijo vse znane naravne sile, še vedno ključa, in tedaj si izmislijo za absolutno nove pojme tudi nove izraze, ki pa ostanejo vsacemu drugemu neumljivi. Tako sem zdravil staro damo, koja si je izmislila besedo »legal«. Če je čutila bolečine v križi, bil je položen »legal« na križ, in če je zmerjala pôsle z nedostojnimi izrazi, bila je sama povse nedolžna, sovražnik je bil, ki ji je položil »legal« na jezik, globoko notri v vrat, ter izvlekel vse, hude besede, kojih se je sramovala sama.

Taki bolniki imajo tudi za bolezní, kojim smo podvrženi drugi ljudje, poseben govor: ako jih bole zobje, tedaj je zopet sovražnik, ki vleče za živec v zobu, tako n. pr. tožil mi je neki bolnik, ki je imel bolečine v trebuhu, da so po noči prèparirali zdravniki njegove trebušne živce. Skupina domišljij in zmot ne pusti nikjer prostorčka, tako da še celo občutke, ki bi jim morali biti znani iz zdravih dnij, ulove v penklje in jih predelujejo.

In kakšen je konec tacih bolnikov? Navadno dosežejo normalno starost ter ne umrjó za možgansko boleznijo, če tudi ni ozdravljiva, ampak za kako drugo. V prejšnjem času, ko so se tudi taki, posebno če so prilično bili preglasni in robati, za delj časa osamili, zapletli so se vedno gosteje v mrežo stalnih domišljij in zmot in posedali so kot pravi norci po hiralnicah.

Dandanes pa, ko so zdravniki prepričani, da umobolnemu za delj časa nobena družba ni menj ugodna, kakor lastna in ko se osamelost omeji na najkrajši čas, ker je izvrstni vpliv telesnega delovanja, posebno na prostem, na vrtu, na polji, travnicih, obče znan, obvarujejo se tudi taki bolniki duševnega propada. Skupina stalnih domišljij in zmot ostane pač neizpremenjena, pa veselje do vrtnega in poljskega dela jim ne pusti časa, da bi dalje premišljevali ter denejo ves sostav, ko zgubi mičnost novosti, takorekoč ad acta. Le če jih katerikrat ta

ali ona halucinacija trpinči močnejše, izvlečejo ga zopet na dan ter na njem dalje predejo.

Razven te blaznosti, ki se presnuje iz prvotne, nahaja se še drug izviren (originalen) način zmešanosti, ki se opazuje posebno pri onih, ki so po rojstvu močno za to usposobljeni. Ta se le počasi priplazi, pa zdi se, kakor bi halucinacije ne imele take vzročne vrednosti, kakor pri oni formi. Med tem, ko daje po prejšnjem popisovanji stroj, imenujmo ga možgani, le zató takó pokvarjene obrodke, ker je surovi materijal — to so čutila — po halucinacijah popačen in izprijen, zdi se nam tukaj, kakor da bi stroj sam ne bil v redu in tudi iz zdravih vsprejetih čutov producira napačne misli in neosnovane sklepe; tako n. pr. se blazni pritožuje o jedi, ker neprijetno diši, ker je slabega ukusa, morda tudi, ker ga svari glas pred otrovanjem, katero mu preti. Originalno zmešaní pa povžije večerjo z apetitom, po noči pa ga napada kaka nezgoda, kmalu za gotovo sklepa, da so ga z večerjo otrovali. Ta sklep je zanj tako dobro zložen in trden, da bi bilo nemogoče ga omajati. Tudi pri njih se prilično opazujejo halucinacije, katere pa niso temeljni stebri poslopju domišljij in zmot, ampak služijo bolj v lepšavo, k večjemu jih porabijo za podporo, da vso konstrukcijo bolj utrdé. Od mladosti ekscentrični, morejo taki bolniki še v začetku plazeče se bolezní čudne čine tako zvito utemeljiti z logičnim pametovanjem, da preslepé marsikoga in ga prepričajo o svojem pravu in o krivici drugih. Tudi takrat, ko je že bolezen nedvojbena, razumejo prikazni prikrivati in z duševnim zdravjem slepiti, do katerega jim je še daleč. In tem je prištevati tiste bolnike, ki tožijo, da jih drže ali ali so jih držali, kakor pravijo, po krivici zaprte po blaznicah in ki tožijo o tej ali oni krivici, ki jih zadene, prilično pa še vedno dobe vernega poslušalca.

Njih bolezen je ravno tako, kakor óni način zmešanosti, ne ozdravljiva.

Pripeti se pa tudi, da se nam predstavi bolnik, ki se meni otrovanega in preganjanega, s skrivnostnimi izreki in namigljaji, na kratko z znamenji, ki nas spominjajo na stadij, ko se blaznost začne stekati v zmešanost. Izpovedbe sorodnikov sprejmemo z nezaupljivostjo, da bi bil obolel šele pred kratkim; komaj pol leta je, pravijo, kar so se prikazali prvi sledovi, a vendar vemo bolje, koliko časa traja blaznost, da oslabi um do tega stadija. Uverjeni smo, da je ostal skrit prvi pričetek dotičnim bližnjim ter jih opozorimo, da je malo nade, da se bolnik kedaj ozdravi. Nekaj časa ga opazujemo; bolnik je najrajši sam, bolj molčeč; pa to se strinja s podobo, ki jo imamo pred očmi; nas vse meni zamotane v komplot, ki se kuje zoper njega, in zavoljo

tega se odteguje in samotari. Necega dné pa ga ugledamo na nagloma v kacem kotu v čudni, nenavadni postavi: če mu vzdignemo roko, ostane v leži, ki jo ji damo, ravno tako glava, život in noge. Sedaj pa bolezen kaj naglo napreduje; bolnik povse utihne, brani se hrane, otrpne splošno, znana podoba stuporja in prej popisane katatonije. Otrpelost se razveže čez delj ali menj časa, tudi mišice postanejo voljne, takrat pa izginejo tudi stalne domišljije in zmote in bolnik zapusti ozdravljen zavod.

To tedaj ni bila prosta prvotna, ampak nova katatonična zmešanost in ta ima srečno lastnost, da je ozdravljiva.

To pa sega tako daleč, da se more ozdraviti celo topost, ki smo jo do sedaj poznavali kot žalosten, neozdravljiv konec vseh duševnih boleznij, kot duševno smrt. Ozdravljiva je pa le takrat, če nastane kot direktna kopija katatonične terminalne toposti znova in prvotno in če se zdravi pravočasno, skrbno ter razumno.

Predstavljal sem tukaj bralcem dolgo, morda utrudljivo dolgo vrsto duševnih boleznij. Opazili ste, da je bila nada ozdravljenju povsod ugodna — če izvzamemo napredujočo paralizo, tako zvano razmehčanje možganov — posebno tam, kjer pridró prikazni nagloma in so silne, — da je pa malo ali prav nič nade bistvenemu zboljšanju, kedar se bolezen priplazi in počasi razvija. Upanje do ozdravljenja manjša se pa tudi pri novih, ozdravljivih slučajih z vsacim tednom, kateri mine brez pomoči, ker zakasni ozdravljivi slučaj. Tedaj moramo poklicati tudi pri taciš strokovnjaško zdravniško pomoč kar najhitreje in če je potrebno, izročiti bolnika kakemu zavodu.

Kaj pa tedaj koristi zavod? vprašate. Jaz pa vprašam: Kaj pa koristi zlomljeni nogi obveza od gipsa? Gips ne ozdravi zlomljene kosti, ampak priroda, če se ji le pusti čas in mir in če se odtegujejo vsi škodljivi vplivi. Da se preprečijo škodljivosti, katere bi ovirale ozdravljenje, to je namen gipsove obveze in to je tudi misel in prizadevanje strokovnjaške oskrbe umobolnih v blaznici.

Če pomislimo, kako daleč je dospela dandanes kirurgija in kako lepi so vspehi, ker se odstranjujejo one male, našemu očesu nevidne, v zraku raztresene škodljive kalí, ki provzročujejo ostrupljenje ran, torej tudi ne smejo upešati zdravniki blaznih v prizadevanji, od umobolnih odvrčati vedno skrbneje vse večkrat za našo zdravo dušo komaj opazljiva dražila, kar bi jim moglo iznemiriti dušo in s tem zakasnití ozdravljenje.

Zato potrebuje pa zdravnik blaznih pomoči občinstva, katero naj mu izroči pravočasno bolnika v ozdravljevanje.

